



 <https://doi.org/10.30563/turklad.1347424>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by



programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types : Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date : 21.08.2023
Kabul Tarihi / Accepted date : 08.11.2023
Yayın Tarihi / Date published : 20.12.2023

Atıf / Citation

Işık, Z. (2023). Özbek Halk İnanışlarında Yaşayan Hayvan Kültü. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKİAD)*. 7. Cilt, 2. Sayı, 511-521.

ÖZBEK HALK İNANIŞLARINDA YAŞAYAN HAYVAN KÜLTÜ¹

Animal cult living in uzbek folk beliefs

ZEHRA IŞIK²

Öz

İnsanlar, ilk anlardan beri hayvanlarla iç içe bir yaşam sürmüştür. Bazı hayvanlar insanların hayatında kolaylık sağlarken bazılarına karşı bir savunma mekanizması oluşturulmuştur. İnsanın toplum içinde ya da dışında varlığını sürdürebilmesi için hayvanlar büyük bir öneme sahiptir. Bölgeden bölgeye değişkenlik gösteren bu inanışların tek bir formunun olması mümkün değildir. Örneğin bir hayvan, bir toplumda olumlu anlamlara sahipken başka bir toplumda olumsuz anlamlara sahip olabilir. Dolayısıyla inanışlar da bu bakış açılarına göre şekillenir. Zaman içerisinde oluşan doğa olayları ve gündelik yaşamda bazı şeyleri anlamlandırma çabaları, insanlar arasında bir arayışa sebep olmuştur. Bu arayışın sonucunda ortaya çıkan inanışlar, hayatı anlamlandırma noktasında kolaylık sağlamıştır. Böylece insanın varlığını sürdürebilmesi açısından inanışların çeşitlenerek hayatı kolaylaştırdığı görülmüştür.

Geçimlerini hayvancılıkla sağlayan Özbek Türkleri, hayatlarını hayvanlarla paylaşmıştır. Merasimlerde uygulanması gereken bazı ritüeller, hayvan takvimine göre şekillenmiştir. Halk arasında “Çorva Hisobi” olarak bilinen bu takvim, hayvanlarla ilgili düşüncelere kaynaklık etmesi bakımından önemlidir. Genel olarak öküz, inek, koyun, kuzu, koç gibi hayvanlarla ilgili inanışların yer aldığı bu takvime göre bir hayvan kültürü oluşturulmuştur. Kam anlatılarında kamlara yardım eden ruhlar arasında hayvan ruhları da vardır. Hayvan-ata inanışı Türk dünyasında olduğu gibi Özbek Türkleri arasında da kendisine yer bulmuştur. Çalışmada bahsedilen hayvanların birçoğunun adı ayrıca takvimlerde zamanı belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Hayvanlarla ilgili inanışların kökenine bakılarak hayvan kültürüyle ilgili bilgilere ulaşmak amaçlanmıştır. Bu çalışmada ilk olarak yazılı kaynaklardan hareketle Özbek

¹ Bu makale, tarafımızca hazırlanan “Özbek Halk İnanışları” adlı doktora tezi ve onun dayanak noktaları ele alınarak türetilmiştir.

² Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Doktora Programı. Ankara/TÜRKİYE.

El-mek: zehraisik@hacettepe.edu.tr

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3778-1720>.

halk inanışlarının durumu incelenmiştir. Daha sonra günlük yaşamda yer alan çeşitli inanış ve uygulamalarda hayvanların durumları hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmada genel olarak Özbek Türklerinde yaşayan hayvan inanışları ile ilgili örnekler tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hayvan Kültü, Kırlangıç, İnanış, Özbek, Hayvancılık Takvimi.

Abstract

Humans have lived a life intertwined with animals since the first moments. While some animals have provided convenience in people's lives, a defense mechanism has been established against others. Animals are of great importance for humans to survive in or out of society. It is not possible for these beliefs, which vary from region to region, to have a single form. For example, an animal may have positive connotations in one society and negative connotations in another. Therefore, beliefs are shaped according to these points of view. The natural events that have occurred over time and the efforts to make sense of some things in daily life have led to a search among people. The beliefs that emerged as a result of this search provided convenience at the point of making sense of life. Thus diversification of beliefs can make continuation of human existence more convenient.

Uzbek Turks, who make their living from animal husbandry, shared their lives with animals. Some rituals that should be applied in ceremonies are shaped according to the animal calendar. This calendar, popularly known as "Çorva Hisobi", is important as it provides a source of thoughts about animals. In general, an animal culture was created according to this calendar, which includes beliefs about animals such as ox, cow, sheep, lamb and ram. There are also animal spirits among the spirits that help shamans in shamanic narratives. Animal-ancestral belief has found a place for itself among the Uzbek Turks as well as in the Turkic world. The names of many of the animals mentioned in the study were also used in calendars to determine time. Looking at the origin of beliefs about animals, it is aimed to reach information about animal cult. In this study, firstly the written sources for the Uzbek folk beliefs were investigated. Then, information was given about the status of animals in various beliefs and practices in daily life. In this study, examples of animal beliefs living in Uzbek Turks will be discussed.

Keywords: Animal Cult, Swallow, Belief, Uzbek, Livestock Calendar.

1. Giriş

Bu çalışmada incelenen konu Özbek Türkleri arasında oluşmuş ve kültürel aktarımlarla geçmişten günümüze getirilmiş hayvanlarla ilgili halk inanışlarıdır. İnsanlığın ilk dönemlerinden beri hayvanlar, insan hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. Hayatlarının her alanında hayvanın etinden, derisinden ve gücünden faydalandığı için insanlığın gelişiminde hayvanların ciddi bir katkısı vardır. Hayvan ve hayvancılıkla ilgili faaliyetler dünyada pek çok insanın yaşam standartlarını büyük ölçüde belirlemiştir. Hayvanlarla ilgili yaşam şekilleri beraberinde hayvan folklorunu da toplumsal hayata dâhil etmiştir. Hayvanların evcilleştirilerek insan yaşamına katılması insanlık tarihi kadar eskidir.

Doğa ile her zaman iç içe bir yaşam sürmüş olan Türk topluluklarının edebiyatında, folklorunda, ekonomik ve sosyal yaşamında hayvanlar önemli bir yere sahiptir. Gerek konargöçerlik döneminde gerekse yerleşik hayata geçişin ardından yaşam mücadelesinde hayvanlarla birlikte çalışan insanlar, yine bu süreçte en büyük yararı onlardan görmüştür. Zaman içerisinde bu hayvanlar dinî birer kimlik kazanmış ve bunlarla ilgili mevcut düşünceler farklı bir noktaya gelmiştir. Bu dinî kimlikler hayvanlarla ilgili halk inanışlarının oluşmasına katkı sağlamıştır. Kimi zaman bir efsane ya da masal kahramanı olarak karşımıza çıkan hayvanlar kimi zaman bir totem olarak kullanılmıştır.

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren göçebe bir hayat yaşayan Türk topluluklarında göçebeliğin gerekli bir sonucu olarak hayvanlara bağımlı bir hayat sürülmüştür. Bu gereklilik hayvanlar üzerinde çeşitli gündelik inanışlar ortaya çıkarmıştır. Göçebeliğin en önemli geçim kaynağı hayvancılık olduğu için hayvancılığa verilen önem Türk mitolojisinde hayvan kültürünün ortaya çıkmasına ve gelişmesine zemin hazırlamıştır (Kafesoğlu, 1988:304-305). Dolayısıyla toplumların hayatlarının her noktasında hayvanlarla yoğun bir iletişim olmuştur. Binlerce yıllık ilişkinin sonucu olarak hayvanlar, inanç noktasında da çeşitli oluşumların içinde yer almıştır.

Türk toplumlarının avcı göçebe yaşam tarzları sonucunda bazı hayvanlarla yakın bir ilişki kurulmuştur. Bu hayvanlarla ilgili oluşan inanış örnekleri, kültürel hayat ile ilgili birtakım bilgiler vermesi açısından önemlidir. Öküz, keçi, kırlangıç, sığır, inek, kurt, at gibi daha pek çok hayvan kutsal kabul edilerek insan hayatında önemli işlevlere sahip olmuştur. Kendilerine kutsallık atfedilen bu hayvanlar totem olarak adlandırılmaktadır. Totemizm, dünyada ortaya çıkan ilk dinî inanış biçimlerinden biridir. İlkel kabilecilik döneminde ortaya çıkan bu inanış sistemine göre insanlar bir hayvan, bir nesne ya da bir bitkiye çeşitli anlamlar yükleyerek onları kutsallaştırır. Kutsallaştırılan hayvan ya da bitkinin etrafında oluşan inanış sistemine göre insanlar dinî yaşayışlarını sürdürmeye devam etmiştir (Frazer, 1910:3). Totemizmde göre kutsal kabul edilen bu bitki ve hayvanların insanları koruduğuna inanılmaktadır.

Türk soylu halklar totemizmi bir inanış sistemi olarak benimsemiş olsalar da hiçbir hayvana tapınma eylemi gerçekleştirilmemiştir. Eski Türk geleneklerine göre her boyun bir ongunun vardır. Bu ongunlar çoğunlukla güç ve kutsallığı simgeleyen hayvanlardan seçilmiştir. Bu ongunlar genellikle “kurt, dağ keçisi, koç, geyik, at, boğa, kartal, şahin ve doğan” gibi gücü temsil eden hayvanlardır. Ongunların ortaya çıkışı insanlık kadar köklü bir geçmişe dayanır. İnan’a göre ongunlar ataların ruhuna duyulan saygıdan dolayı ortaya çıkmıştır. İnan, ünlü kamların ve bazı hayvanların ongun sayıldığından bahseder (İnan, 1998:54). Totemizm, bir hayvanı ata olarak tanımaktan çok daha fazlasıdır. İnan’a göre ongunlar, ataların birer temsilcisidir. Dolayısıyla ongunlarla atalar kültü arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ifade etmiştir.

Eski Türk topluluklarında önemli inanç sistemlerinden biri de “Hayvan Ata” ya da “Hayvan Ana” olarak bilinir. Hayvan Ata, kamin öldükten sonra hayvan şeklinde görünen ruhudur. İnanışa göre her kamin bir hayvan atası ya da hayvan anası vardır ve bu hayvan öldüğü zaman kamin da öldüğüne inanılır. Eski dönemden beri yaşatılan bu inanç sistemi günümüzde hayvanlar üzerinde farklı anlayışlarla yaşatılmaktadır (Yeşildal, 2007:2). Türk inanış sistemine göre hayvanlarla ilgili olumlu ya da olumsuz düşünceler oluşmuştur. Bu düşünceler halk anlatıları aracılığı ile çeşitli değişimlere de uğrayarak geçmişten günümüze aktarılmıştır.

Tabiat ile insan ve insan ile hayvan arasındaki etkileşimin sonucunda toplumsal hayatta birtakım uygulamalar ortaya çıkmıştır. Özbek Türkleri arasında kullanılan hayvancılık takvimi bunlardan biridir. Özbek Türkleri, hayatlarını devam ettirebilmek amacıyla çiftçiliğin yanında hayvancılığı da bir meslek olarak icra etmiştir. Hayvanların beslenme ve üremelerini sistematik bir şekilde takip etmek amacıyla bir hayvancılık takvimi geliştirilmiştir. Bu takvime göre gerçekleştirilen ritüeller, inanışların büyük ölçüde şekillenmesine katkı sağlamıştır.

Özbek Türklerinde hayvancılıkla ilgili merasimler genel olarak ilkbahar ve sonbaharda gerçekleştirilir. Mevsimsel tören adı altında gerçekleştirilen bu merasimlerin kökeninde Özbek Türklerinin hayvanlara verdiği önem vardır. Göç dönemlerinde yazlık ve kışlaklara taşınan hayvanların sağlıklı bir şekilde varması gereken yere götürülmesi için birtakım ritüeller uygulanır. Bunların herhangi biri eksik yapılırsa hayvanların başına bir felaket geleceğine inanılmaktadır (Aşirov, 2007:18). Çalışmada bahsedilecek olan inanış örnekleri genel olarak kült kabul edilmiş hayvanlarla ilgilidir. Özbek kültüründe bunun gibi birçok ritüel, halk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Kültürel değerlerin en önemli unsurlarından biri olan halk inanışları, toplumları bir araya getirme işlevini üstlenerek bir bütünlük sağlamaktadır.

2. Yöntem

Araştırmada çevrimiçi anket yöntemi ve literatür taramasından hareketle malzemeler toplanmıştır. Verilerin analizi uygulanırken hayvanlarla ilgili inanışların günümüzde ne durumda oldukları hakkında birtakım saptamalarda bulunulmuştur. Veri analizi gerçekleştirilmeden önce hayvancılıkla ilgili bazı bilgiler verilmiş ve ardından Özbek halk inanışlarında tespit edilen hayvan kültürlerinin bir kısmı sırasıyla incelenmiştir. Çevrimiçi anket yöntemi, çeşitli bölgelerde yaşayan Özbek ve Afgan Türkleri ile Özbekistan’da yaşayan diğer gruplar arasında uygulanmıştır. Özbek halk inanışlarından belli bir kesitin sunulduğu bu çalışma, “Özbek Halk İnanışları³” adlı doktora tez çalışmasının bir ürünüdür. Söz konusu tez çalışmasında bu veriler ayrıntılı şekilde incelenmektedir.

Elde edilen verilerin aktarımı sırasında Etik kurul izin belgesinde belirtildiği üzere kaynak kişilerin isimleri gizli tutulmuştur. Kaynak kişiler çalışma içerisinde KK-1, KK-2 (Kaynak Kişi 1, Kaynak Kişi 2) şeklinde verilirken “cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek” gibi bilgiler eklenmiştir. Araştırmalar sırasında başvuruda bulunulan kaynak kişilerin yaş aralıkları 18-49 şeklinde tespit edilmiştir.

3. Özbek Halk İnanışlarında Hayvancılık ve Hayvan Kültü

Eski dönemlerden itibaren Özbek Türklerinde tabiat ve hayvancılıkla yakın ilişki kurmuş bir toplum modeli görülmektedir. İnsanlar, tabiatı anlamlandırmaya çalışırken karşılaştıkları hayvanları da tanımaya ve anlamlandırmaya çalışmıştır. Kendilerine zarar verebilecek ya da vermeyecek olanları kendi içlerinde sınıflandırma çabaları sonucu hayvanlarla ilgili birtakım düşünceler şekillenmeye başlamıştır. Bazı hayvanlar uğursuz sayılmış ve onlardan gelecek zararlardan korunmak için çeşitli ritüeller oluşturulmuştur. Bazı hayvanlar ise kutsallaştırılmış ve bolluk-bereket getireceğine inanılarak kült haline getirilmiştir. Aynı zamanda evcilleştirilebilen hayvanları, ekonomilerini geliştirmek ve yaşamlarını sürdürmek amacıyla çeşitli faaliyetlerde kullanmışlardır.

Hayvancılık insanlık tarihinin en eski mesleklerinden biridir. Orta Asya toplumlarının ekonomisinde oldukça önemli bir yere sahip olan bu meslek, toplumsal hayatı da buna göre şekillendirmiştir. Özbek Türklerinin yetiştirdikleri bazı hayvanlar, başta at, öküz, sığır ve koyun gibi evcilleştirilmiş ve verim sağlanan türlerdir. Önce ihtiyaç doğrultusunda beslenen bu hayvanlar daha sonra birer sembol haline gelerek inançlara etki etmiştir. Süreç içerisinde gelişen hayvan üslubu ve hayvancılıkla ilgili inanışlar gelenekselleşerek günümüze kadar aktarılmıştır. Eski Türk toplumlarında görülen Hayvan Ata inancının baskın bir şekilde karşımıza çıktığı inanış örnekleri, ritüellerin toplumsal yapı ile olan ilişkisini ortaya koymaktadır.

Türk halk kültürüne göre “kötü durumlardan korunma” ya da “kötü bir durumdan kurtulma” noktasında ritüellerde hayvanların kullanıldığı örneklere sıklıkla rastlanmaktadır. İnanış sistemlerinin insan davranışları üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda hayvanların insan yaşamlarındaki etkisi de ortaya çıkmaktadır. Deneme-yanılma yöntemi ile toplumsal hafızaya işlenen hayvanlarla ilgili görüşler, insanoğlunun hayat karşısındaki zorlukları yenmesi amacıyla oluşturdukları savunma sistemleridir. Hayvanların kutsallaştırılması ile ortaya çıkan inanışlar, insanların bu savunma sistemlerinin bir parçası olarak benimsendiği söylenebilir.

Hem ekonomik hem de kültürel anlamda hayatın her alanında hayvanlarla ilgili mutlaka bir iz görmek mümkündür. Bu hayvanlar Özbek halkının hayatında önemli bir yere sahiptir. Hayvanların hareketlerini gözlemleyerek toplumsal hayatta hayvanlarla iç içe bir hayat sürmüş ve bununla ilgili çalışmalar yapmışlardır. Yaşamlarını hayvancılıkla sürdürmeleri sebebiyle bir hayvancılık takvimi oluşturan Özbek Türkleri, hayvancılıkla ilgili merasimleri de bu takvimde

³ Bu tez çalışması, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Doktora Programı kapsamında Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu danışmanlığında tarafımızca hazırlanmaktadır.

belirlenen dönemlere göre gerçekleştirir. Merasimlerin ne zaman uygulanacağı noktasında belirlenen tarihlerde ritüelleri uygulamaya büyük önem vermişlerdir. Sözü edilen takvime uymanın öneminin temelinde hayvanlarla ilgili inanışlara olan bağlılık söz konusudur. Bu bağlamda hayvanlarla ilgili uyulması gereken inanış örneklerinin mevsimleri anlama ve anlamlandırma noktasında yol gösterici olduğu ifade edilebilir.

Hayvancılıkla ilgili merasimlerin temelinde totemizm ve büyücülük gibi inanış sistemleri yer almaktadır. Örneğin, Fergana bölgesinde yaşayan insanlar merasimler sırasında gerçekleştirilmesi gereken ritüellere oldukça önem vermiştir. Bu ritüellerin temelinde hem hayvanlar kötü ruhlardan korunsun hem de doğurganlıklarının sürmesi düşüncesi yatmaktadır. Bu gibi sebeplerle hayvanların göç döneminde “Allah’ım bu yıl koyunlarımız karpuz çekirdeği gibi çoğalsın ve bereketli olsun.” diye dualar edilir. Bu duanın ardından karpuz, hayvanların etrafında ikiye bölünür ve çobanlar ellerinde karpuz parçaları ile sürülerin etrafında döner (Potapovs, 1995: 24). Hayvancılıkla ilgili merasimlerin genel olarak ilkbahar ve sonbaharda gerçekleştirilmesine büyük özen gösterilmiştir. Eğer bu takvime uyulmazsa olumsuz bazı olaylarla karşılaşılacağına inanılmıştır.

Her göç döneminde hayvanlar göçe hazırlanmadan önce çobanların piri olarak bilinen Çolpan Ata ve hayvanların piri olan Zengi Ata için kurbanlar sunulur. Kurban merasiminin ardından “is çıkarma⁴” ritüeli uygulanır (Aşırov, 2007:149). Peygamberlerin çoğunun mesleğinin de çobanlık olduğu bilinmektedir. Bu sebeple çobanlık önemli bir meslek olarak kabul edilmektedir. Dünya genelinde çobanların piri olarak kabul edilen isim Hz. Musa’dır. Özbek toplumunda saygı duyulan şahsiyetlerden biri olan Zengi Ata, hayatını çobanlıkla sürdürmüş şahsiyetlerdendir. Kendisi Taşkent dağlarından aşağıya hiç inmemiştir. Menkıbelere göre Zengi Ata’nın sürüleri otlatırken yüksek sesle Kur’an okuduğu bilinmektedir. Zengi Ata, Kur’an okumaya başladığında bütün sığırlar otlamayı bırakıp onu dinler. Onun sürülerinde hiçbir zaman bir hayvan eksilmemiş ya da kaybolmamıştır. Bu sebeple Taşkent halkı onu hayvanların piri olarak kabul etmiştir (Köprülü, 1984:13).

Geleneksel Özbek kültüründe hayvanlar uğurlu veya uğursuz sayılmalarına, doğüstü güçleri olduğuna ve kutsal olup olmadıklarına göre sınıflandırılmaktadır. Örneğin yapılan araştırmaya göre bir horoz vakitsiz öterse onun kesilmesi gerektiğine inanılır. Eğer horoz aniden öterse bunun bir uğursuzluk işareti olacağı söylenir. Ayrıca horoz hangi evin bahçesinde öterse o evden birinin öleceğine dair de bir inanış söz konusudur (KK-1). Yine bir horoz akşamüstü öterse uğursuzluk getireceği inanışı Afgan Özbekleri arasında yaygın bir inanıştır (KK-2). Horozun bir kötülük getireceğine dair halk arasında kabul gören algıya göre bu bir uğursuzluk işaretidir. Horoz ile ilgili bu inanış örnekleri Türk dünyasındaki ortaklıklardan biridir. Ön-Türkler döneminde bulunan eserlerde tespit edilen horoz-tavuk örnekleri bu inanışın kökeni hakkında bizlere bilgi vermektedir (Çoruhlu, 2012:171). Horozun kötü ruhları kovan ya da haberci özelliği olan bir hayvan olduğu düşünülebilir. Emel Esin, Türk kozmolojisinde barışı simgeleyen hayvanın horoz ve tavuk olduğunu ifade etmiştir (2001: 172). On İki Hayvanlı Türk Takvimi’nde tavuk yine yıl adı olarak kullanılmıştır. Seher vakti horoz öterse meleklerin geldiğine ve namaza çağırdığına inanılır (KK-3). İnanış örneğinden de anlaşılacağı üzere gün doğumunda ötmesi sebebiyle horozun sabah namazı vaktini haber verdiği düşünülmektedir. Bu sebeple vakitsiz ötmesinin bir tehlikeyi haber verdiği düşüncesi toplumda bu tür inanışların oluşmasına zemin hazırlamıştır.

⁴ Özbek Türkleri arasında yaygın bir ritüeldir. Bu ritüel özel durumlarda gerçekleştirilir. Bayram, kutlama, anma ya da mevsimsel bir merasim gerçekleşeceği sırada her aile özel bir yemek pişirir. Bu yemek genellikle öküz, koyun, koç gibi kurban olarak sunulan hayvanın etiyle yapılır. Yemek pişirilirken kazanın dolu olmasına dikkat edilir. Yemek pişirme esnasında kızgın ateşte duran kazanın içine kurban eti yağ ile atılır ve kazandan bir duman çıkması sağlanır. “İs çıkarma” ritüeli bu şekilde gerçekleştirilir. Çıkan yemek dumanı ataların ruhlarına armağan edilir ve önce onların rızasının alınması gerektiğine inanılır. Böylece ruhların insanlara musallat olmayacağına ve işlerin yolunda gideceğine, bereketli olacağına inanılır.

Özbek Türkleri arasında kırlangıç ayrı bir öneme sahiptir. Yapılan alan araştırmalarına göre kırlangıcın haberci bir kuş olarak kabul edildiği tespit edilmiştir. Bir kırlangıç yerde dönerse bir haber getireceği düşünülür (KK-4). Yine bir kırlangıç eğer yavaş uçarsa yağmur yağacağına inanılır (KK-5). Kırlangıcın ayrıca Kur'an'da Fil suresinde geçen Ebabil kuşu olduğu ifade edilir (KK-1). Kısacası kırlangıç, Özbek toplumunda uğurlu sayılan ve haberci özelliğinin olduğuna inanılan özel bir hayvandır. Bu sebeple kırlangıcın yuvasını bozmak kesinlikle yasaktır. Eğer bir eve ya da bahçesine bir kırlangıç yuva yaparsa ev ahalisi bu durumdan oldukça hoşnut olur (KK-6). Türk inanış sisteminde tufan kuşu olarak bilinen kırlangıç, kutsanan ve değer verilen bir kuş türüdür. Yakut, Çuvaş, Kazak, Altay ve Özbek yaratılış mitlerinde kırlangıç kutsal kabul edilen kuşlardandır. Kırlangıçla ilgili anlatımlar Nuh Tufanı zamanında geçer. İkinci bir efsane ise Ehriman'ın insanların ateşini çalması ile ilgilidir. Kırlangıç bu ateşi geri almak için mücadele eder (Yiğit, 2018:286). İnanışa göre kırlangıç, insanoğlunu yılanın elinden kurtaran kuştur. Nuh Tufanı ile ilgili anlatımlardan hareketle kırlangıcın bu yüzden kutsandığını söylemek mümkündür (Akalin, 1993:106).

Özbek halk inanışlarında yer alan ve Nuh Tufanı'nda ismi geçen bir başka kuş saksığandır. Türk inanış sistemine göre saksığan, kendisine verilen görevi yerine getirmeyip neden leş yediğinden bahseder (Aça, 1999:54). Türk inanış sistemlerinde genel olarak kuşların ruhu temsil ettiği söylenebilir. Cennetin temsilcisi olarak kabul edilen ve kam şekline girerek kamı koruduğuna inanılan kuşlardan biri saksığandır (Çoruhlu, 1999:174-178). Özbek halk inanışlarında saksığanın haberci kuş olarak kabul edildiği görülmüştür. Günümüzde yaşayan inanışlardan “Saksığan evin damına konarsa misafir geleceğine inanılır.” örneğinde görüldüğü üzere saksığanın konması bir haber olarak yorumlanmıştır (KK-7). Aynı şekilde saksığanın ötmesi de bir haber getireceğine işaretir.

Özbek halk inanışlarına göre hem uğurlu hem de uğursuz anlamlara sahip kuşlardan biri de baykuştur. Orhan Çeltikçi, baykuş inancı ile ilgili hazırladığı tezinde şu ifadelerle yer vermiştir (Çeltikçi, 2006:53-115): “Gagavuzlar, Kumuklar, Makedonya ve Bayır Bucak Türkmenlerine göre baykuş ölümü haber vermektedir”. Özbek Türkleri arasında bu inanış örneği aynı şekilde devam etmektedir. Afgan Özbekleri, eğer bir evin ya da duvarın üzerine baykuş konarsa o eve ölüm haberi geleceğine inanmaktadır (KK-2). Yine baykuş bir kişinin üstünden geçerse o kişiye ölümün yaklaşacağına dair bir inanış da söz konusudur. Öyle ki için evin etrafında bir baykuşun ötüşü duyulursa gelen kötü haberi uzaklaştırmak için onu kovuşturup “hoş haber, hoş haber” sözü arka arkaya söylenir. Eğer baykuş uzaklaştırılmazsa ev halkına kötü bir haber geleceğine inanılır (KK-6). Bu örnekler, baykuşla ilgili inanışların Türk dünyasında benzer şekillerde yaşandığını göstermektedir.

Çeşitli mitolojilerde baykuşun hem iyi hem de kötü olarak anlamlandırıldığı görülmektedir. Eski Çin mitolojisinde baykuşun Tanrının bir elçisi olduğu ifade edilmiştir (Esin, 2001: 110). Şamanizm'de bu kuşun koruyucu ruhlar arasında sayıldığı ve kamin tören sırasında en çok baykuş suretinde göğe yükseldiği bilinmektedir (Köse, 2019:292). Roma mitolojisinde ise baykuşa uğursuzluk anlamı yüklenmiş ve ölümün habercisi olarak yorumlanmıştır. Türk dünyasına bakıldığı zaman efsanelerden de anlaşılacağı gibi baykuşa hem olumlu hem de olumsuz anlamlar yüklenmiştir. Özbek Türklerinde baykuşun tırnakları ile kanatlarının; çocukları, kızları ve kadınları nazardan koruduğuna inanılmaktadır (Diykanbayeva, 2009:92). Bu inanışın günümüzde benzer şekilde devam ettiği tespit edilmiştir. Örneğe göre, bir kişi baykuş gördüğünde gülerse ve baykuş gülen kişinin dişlerini sayarsa o kişinin dişleri dökülür (KK-1). Baykuşun uğursuzluk getirdiği düşüncesi toplum arasında yaşamaya devam etmektedir. Ayrıca Türk halk kültüründe baykuş, viraneleri ve ıssız yerleri temsil etmektedir.

Özbek inanış sistemlerinde görülen kuş örnekleri, hayatın hemen her alanında sıklıkla kullanılan hayvanlardandır. Kuşlar eski dönemlerde insanlığın bir parçası olarak kutsal kabul edilmiş ve hayvan-ata kültüyle karşımıza çıkmıştır. Çoruhlu, İslamiyet'ten önce bazı dönemlerde kuşların ongun olarak kabul edildiğini aktarır (Çoruhlu, 2012:176). “Uçmak” sözcüğü Türk dilinde ölümü çağrıştırmaktadır. Kamalara yardım eden ve onların koruyucu

ruhları olarak bilinen hayvanlardan birinin kuşlar olduğu da bilinmektedir. İslamiyet'ten sonra kuşların yüceltmeye devam ettiği ve bazı dinî ayinlerde kullanıldığı bilinmektedir. Özbek kültüründe güvercin, kırlangıç, serçe, saksağan, atmaca ve baykuş gibi hayvanlarla ilgili inanışlar günümüzde yaşatılmaya devam etmektedir. Yapılan saha çalışmasında özellikle kırlangıçlarla ilgili inanış örneklerinin yoğunluğu kırlangıca yüklenen anlamı ortaya koymaktadır. Şefkatin ve iyiliğin simgesi olarak yorumlanan bu kuş, insanları “kaza ve beladan koruyan” hayvan olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple kırlangıç yuvaları asla bozulmaz ve korunur. Şans ve bereketin simgesi olarak kabul edilen bu yuvalar için “talih kuşu” inancı olduğu düşünülebilir.

Özbek Türkleri arasında kutsal kabul edilmiş ve bakımına büyük önem verilmiş hayvanlardan biri de koyundur. Halk bilimi uzmanı Peshcereva'ya göre Orta Asya toplumları eski dönemlerden beri koyuna bazı anlamlar yüklemiştir. Verdiği örnekte insanları bela ve kazadan koruma özelliğine sahip kutsal bir hayvan olduğunu ifade etmiştir (Peshcereva, 1959:100). Özbek toplumunda nazardan ve kötü gözden korunmak amacıyla yakın zamana kadar evin bahçesine koç kafası asma geleneği sürmüştür. Koç, keçi ve koyun gibi hayvanların kötü enerjisi engellediği inanışı Türk dünyasında varlığını sürdürmektedir. Kırgızlar ve Kazaklar arasında koyunun “cennetten gelen yaratık” düşüncesi kabul görmüştür (Aşirov, 2007:151). Özellikle koç kültürü Özbek kültüründe önemli bir yere sahiptir. Eski dönemlerde kullanılan mezar taşlarında ve kaya resimlerinde koç motifine rastlanması, koç kültürünün eski inanış sistemlerine kadar götürülebileceği ortaya çıkmaktadır. Sirderya bölgesinde yapılan kazı çalışmalarında koç figürlü resimler bu kültürle ilişkilendirilebilir. Yine evlilikle ilgili ritüellerden biri, gelinin damat evine geldiğinde koyun postu üzerine oturtulmasıdır. Bu ritüelin amacı, gelin gelen kızın yeni evini yadırgamasıdır. “Yeni evi koyun yünü gibi yumuşak olsun.” diyerek gelinin yeni evine çabuk alışabilmesi için dualar edilir. Ayrıca koç boynuzu evin girişine asılır (Snesarev, 1969: 85-116). Bu ritüelin amacı ise ev ahalisinin nazardan korunma isteğidir.

Türk inanış sisteminde bir totem hayvanı olarak kabul edilen koyun veya koç, özellikle Şamanizm'de kötü ruhlardan korunmak amacıyla kurban edilen hayvanlardan biridir. Eski dönemlerden itibaren Tanrı için düzenlenen törenlerde kurban edilen hayvanlardan olan koç ya da koyun, zaman zaman yer tanrısının hayvanı olarak kabul edilmiştir (Çoruhlu, 2012:175). On İki Hayvanlı Türk Takvimi'nde adı geçen koyun, önemli hayvan kültürlerinden biridir. İslamiyet'ten halk arasında sonra barış ve huzurun simgesi olarak kabul edilmiştir. Özbek toplumunda arasında yaşayan bir düşünceye göre gece koyun melerse deprem gibi bir felaketin olacağına inanılmaktadır (KK-8). Buradan hareketle koyunun bir haberci özelliği söz konusu olabilir.

Yaşamlarını sürdürebilmek için hayvancılıkla ilgilenen Özbek Türkleri sığır yetiştiriciliğine büyük önem vermiştir. Sığır, boğa, inek ve öküz gibi hayvanlar hayatın her alanında kıymetli hayvanlardan olmuştur. Bu sebeple sığır yetiştiriciliği ile ilgili kökeni çok eski dönemlere dayanan inanış ve ritüel örneklerine rastlanmıştır. Özellikle göç mevsiminde uygulanması gereken bazı inanış örnekleri vardır. Eğer uygulanmazsa hayvanların başına kötü şeyler geleceğine ve telef olacağına inanılır. Hayvanların telef olmasından çok korkan toplum hayvan takviminde yer alan ritüellerin zamanında yapılmasına büyük özen gösterir. Örneğin, Andican bölgesinde göç sırasında sürüler geçerken sürü çobanları ellerinde Kur'an'ı açık halde tutar. Böylece sürülerin ve hayvanların korunacağına inanırlar (Direnkovoy, 1927:71-72).

Öküzle ilgili halk inanışlarının geçmişi eski Türk toplumlarına kadar götürülebilir. Örneğin, Altay inanç sistemine göre öküz, güç ve kudreti temsil eder. Ayrıca yeryüzündeki suların hâkiminin binek hayvanı olarak kabul edilir (Kalafat, 2012:152). Avcı-toplayıcı dönemde gücünden en çok faydalanılan hayvanlardan biri olan öküz, zaman içerisinde kutsal kabul edilen bir hayvan haline gelir. Özbek Türkleri arasında bilinen atasözlerinden “Hökizning şahığa ursang, tuyağı zırgıraydı (Öküzün boynuna vursan tırnağı sızlar).” örneği bu hayvanın toplum hayatında ne kadar önemli olduğunu gösterir (Potapovs, 1995:32). “Dünyanın öküzün boynuzları üzerinde olduğu” inanışı da öküzün kutsallaştırılmasının bir başka örneği olarak

incelenebilir. Öküzün bir totem olarak ortaya çıkışı eski Tunç Çağı'na rastlamaktadır. Bu dönemde öküzün kutsallaştırılması ile ilgili ilk örnekler, doğurganlık sembolü olarak kabul edilmesi ile ilgilidir (Xlob'istina, 1971:170-171). Boğa ile ilgili olarak da ortaya çıkan ilk efsane selle alakalıdır. Boğanın vücudundan baharatı oluşturan bitkilerin soyundan ise toplumda faydalı olan bütün hayvanların türediğine inanılır (Rempel, 1987:2). Öküz kültürünün de su ile ilişkilendirilmesi Özbek Türkleri arasında görülen bir inanış örneğidir. Hive Özbekleri yeni bir su yolu kazılacağı zaman su yollarının içine sekiz ila on tane sığır veya öküz kurban edilir. Bu kurbanların kanları su yoluna akıtılır. Böylece su yolunun su ile dolup taşacağına inanılır (Potapovs, 1995:23).

Özbek halk inanışlarında yer alan hayvan kültüründen biri de attır. Bir totem hayvan olarak at, ilk dinî inanışlardan beri merasimlerde kullanılan en önemli hayvandır. Günümüzde “dört ayaklı ahşap at” olarak tanımlanan tabut, Özbek inanış sistemini hakkında birtakım bilgiler vermektedir. Ölüyü bu dünyadan öbür dünyaya gönderme sırasında araç olarak kullanılan bir aracı olarak düşünülmektedir (Payziyeva, 2014:87). Ayrıca bir evde at varsa o evde bereket ve dinçlik olduğuna inanılır (KK-9). Eski Özbek inanışlarına göre eğer bir evde at varsa o eve cinlerin girmediğine de inanılır. Günümüzde evlerin kapısına at nalı takılmasının sebeplerinden biri budur. Afgan Özbekleri arasında yaygın bir inanışa göre at akşamdan bağlandığı kazığın etrafında çok dönerse o gece o eve hırsız gelir (KK-2). At tepinip kişnerse deprem olacağına inanılır (KK-8). Bu inanışlardan anlaşılacağı üzere atın bir haberci özelliği de vardır.

Özbek Türklerinin ekonomik, askerî, siyasi ve toplumsal hayatlarında at çok önemli bir yere sahiptir. Türk kültür ve mitolojisinde oldukça önemli bir hayvan olan at, geçmişten günümüze hayatın her alanında önemli birçok ihtiyacı karşılaması bakımından halk arasında itibar edilen bir hayvan olmuştur. Türk mitolojisine göre Kam'ı kutsal güçlerin yanına götüren hayvan attır. Tanrının yanında olan at ölümsüzlüğün sembolüdür. Tanrıların bulunduğu âlemi yeryüzünde temsil eden hayvan olduğuna inanılır (Doğan, 2006:94). Yeryüzünde insanların en yakın dostu atlar olarak bilinmektedir. At insanların hayatının her alanında bir etki bırakmaktadır. Destanlarda her ana kahramanın bir atı vardır ve mucizeleri bu atlarla gerçekleştirir. Eski bir Özbek halk inanışına göre çocukların ilk kıyafetleri önce atın kazığına giydirilir. Böylece çocukların güçlü ve kudret sahibi olacaklarına inanılır (Aşirov, 2007:23). Günümüzde atın nefesinin iyileştirici bir gücünün olduğu benimsenen düşünceler arasındadır. On İki Hayvanlı Türk Takvimi'ne göre yılın en kutlu ve bereketli yılının at yılı olduğu da yine yaygın bir inanıştır.

Özbek halk inanışlarının arasında yaygın bir başka totem hayvanı yılanıdır. Eski dönemlerden itibaren yılan ve öküz en çok benimsenen totemlerdendir (Snesarev, 1948: 237). Alan araştırmalarında tespit edilen bir inanışa göre ak yılanın çıktığı yerde bolluk ve bereket vardır. Bu sebeple ak yılanı görmek bir uğur olarak kabul edilir (KK- 6). Ak yılanı gören kişilerin bu sebeple zengin ve başarılı olacağına inanılır. On İki Hayvanlı Türk Takvimi'nde bir yıl adı olarak kabul edilen yılan, Şamanizm'de Erlik'le ilgili bir simgedir.

En önemli totem hayvanlarından biri de kurttur. Özbekistan'da kurt totemi ile ilgili pek çok ritüel yaşamaktadır. Hadi Zarifov'un alan araştırmaları sırasında tespit ettiği inanışlardan birinde kurdun olduğu yerde cinlerin barınamaması olmasıdır (Zarifov, 1958:12-14). Ayrıca kurdun yavrusuna zarar verilirse o kişiler zarar görür ve malları telef olur. Kurtla ilgili yazılı kaynaklarda geçen bir başka inanış örneğinde ise kurdun öldürülmesinin uğursuzluk getireceği ile ilgilidir. Yine doğum yapacak olan bir kadına kurutulmuş bir kurt yüreği yedirilirse o doğumun kolay geçeceğine; bebeği ölürse melek olacağına inanılmaktadır (Aşirov, 2007:17). Bir hayvan-ata olarak bilinen bu hayvan, Ön-Türkler döneminden itibaren önemini korumaktadır. Hükümdarlık ve gücün timsali olarak karşımıza çıkan bu totem, aynı zamanda yiğitlik ve özgürlüğü de simgeler. Nazardan ve kötü ruhlardan koruyucu özelliği olduğu da ifade edilmelidir.

İlk dönemlerden itibaren hayvanlara karşı tutum ve davranışlar birtakım durumlara göre şekillenmiştir. Dinî inanışlar ve gelenekler bunların başında gelmektedir. Halk inanışları, toplumun dünya görüşü hakkında derin bilgilere sahiptir. İnsanları bir araya getirme işlevi sebebiyle birlik ve beraberliği koruma noktasında önemli görevler üstlenmiştir. İslamiyet ile harmanlanan ve günlük hayata uyarlanan bu inanış örnekleri halk kültürünü zenginleştirmektedir. Bu bağlamda Özbek Türkleri arasında önemli bir konuma sahip olan hayvanlar ve bu hayvanlarla ilgili inanışlar kültür aktarımını sağlama noktasında önemli katkılar sağlamaktadır. Örneğin Özbek Türkleri arasında çok bilinen bir inanışa göre at, sığır, koyun, deve gibi evcilleştirilen ve süt veren hayvanlara tekme atmak günah kabul edilmiştir. Bu sütün koruyucu bir özelliği vardır. Baharda sağılan ilk süt, bereket getirmesi ve hayvanları kötü ruhlardan koruması niyetiyle akarsuya dökülmektedir. Bu inanış eski dönemlerden beri vardır. Yine Harezmi Özbekleri arasında deve tüyüne basmak yasaktır. Bu tüylere saygı gösterilir çünkü bu tüylerin cinleri kovduğuna inanılır (Snesarev, 1969:317). Bu inanışların kökeninde kaçınma ve korunma gibi niyetler vardır. Özbek inanç dünyasında varlığını koruyan ve dengeleri kuran hayvanlar, benimsenen düşüncelerle bir hayvan kültü oluşturmuştur. Toplumsal ve kültürel birlikteliğin devam ederek gelecek nesillere aktarılması için bu inanış örneklerinin özenle korunması ve yaşatılması gerekmektedir.

4. Sonuç

Tarih boyunca Özbek Türkleri tek bir inanışa bağlı yaşamamıştır. Siyasi ve toplumsal değişimler inançların şekillenmesinde ve çeşitlenmesinde büyük rol oynamıştır. Tarım ve hayvancılığa dayalı, doğa ve hayvanlarla iç içe sürmüş oldukları hayat tarzı, Özbek Türklerinin inanış sistemlerini zenginleştirmiştir. Yaşamlarını sürdürmek için ihtiyaç duydukları birçok şeyi hayvanlarla karşılaşmışlardır. Bu sebeple inanış sistemlerinde hayvanlarla ilgili pek çok örnek olması son derece normal bir durumdur. Bu hayvanların başlıcaları at, öküz, sığır, inek, kurt, dana, yılan, deve, eşek, horoz, tavuk, kırlangıç, serçedir.

İnsan ve tabiat, insan ve hayvan arasında eski dönemlerden başlayarak günümüze kadar gelen bu ilişkinin sonucunda inanç şekilleri hayatı anlamlandırma noktasında önemli bir yere sahiptir. Mevcut coğrafya ve yaşanan hayat tarzı, bazı hayvanlarla insanlar arasında kadersel bir bağ oluşturmuştur. Yüklendiği anlamlar itibarıyla bu hayvanlar, inanış sistemleri içerisinde önemli görevler üstlenmiştir. Özbek halk anlatılarında işlenen ve yaşayan inanış örneklerinde sözü edilen bu hayvanlar genellikle olumlu ya da olumsuz yönleri ile karşımıza çıkmaktadır. Bu hayvanlar çoğunlukla bozkır yaşantısında yeri olan hayvanlardandır.

Özbek Türklerinde inek, boğa, öküz gibi tarım hayvanları ile ilgili inanış örneklerinin çok fazla uygulandığı hayvan takvimi (Çorva Hisobi) oldukça önemlidir. Ayrıca modern dönemde Miladi Takvim kullanılmış olsa da toplumda genel olarak On İki Hayvanlı Türk Takvimi ile ilgili hesaplamalar yapılmaktadır. Bu takvime göre bazı aylar rahat geçerken bazı ayların zor geçeceğine inanılmıştır. Sebep olarak hayvanlara yüklenen anlamlar ve hayvanların sahip olduğu karakterler gösterilebilir. Hayvan kültüne ait en tipik örnek olarak karşımıza çıkan bu takvimler, Türk dünyasında sürdürülen inanış ve efsanelerin benzerliğini ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. Ortak bir kültür bağının varlığını işaret eden benzerlikler, Özbek halkı tarafından büyük bir titizlikle sürdürülmüştür.

Bölgeden bölgeye ya da şehirden şehre değişiklik gösteren halk inanışları vardır. Bunun sebebi dinsel ve kültürel faktörlerin değişkenlik göstermesi ile ilgilidir. Özbek Türkleri İslamiyet'i kabul ettikten sonra da geçmişte benimsedikleri inancın izlerini sürdürmeye devam etmiştir. Bu sırada temel ihtiyaçlarını karşılamak için doğadan ve hayvanlardan destek almışlardır. Hayatlarının her alanında faydalandıkları bu hayvanlarla ilgili inanışların izleri halk anlatılarında da sıklıkla işlenmiştir. Genel olarak bir simge, haberci, kutsal veya tabu olarak anlamlandırdıkları hayvanlarla ilgili Türk dünyasında ortak inanış biçimlerinin varlığı söz konusudur. Bir yandan korunma ve bereket getirmesi amacıyla kutsanan hayvanların yanında

ceza ya da buldukları olumsuz durumlardan kurtulmak amacıyla birtakım anlamlar yüklenen hayvanlar inanışların en önemli ayrıntılarından.

Özbek halk inanışlarına konu olan hayvanlardan başlıcaları bu çalışmada incelenmeye çalışılmıştır. Özbek kültürü açısından bilgiler vermesi sebebiyle inanışların kültürel birer değer olduğu görülmektedir. İlkel dönemlerden itibaren çeşitli şekillerde sürdürülen hayvanlarla ilgili inanışların Özbek Türkleri arasında da görülmesi, tarih boyunca çeşitli dinlerle etkileşim halinde olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca uygulanan halk inanışlarının kökeninde çoğunlukla arkaik unsurlar barınmaktadır. Bolluk ve bereket için hayvan kültürünü uygulama, toplumsal ilişkileri iyileştirme noktasında mevcut ritüeller inanç sistemlerinin evrensel ve ilk biçimleri olarak kabul edilmelidir. Hayvan kültürü başlığı altında bahsedilen bu örnekler, eski dinlerden miras kalan ve günümüze uyarlanarak mevcut dinlerde yaşatılan en güzel inanış örneklerindedir.

Kaynaklar

Aça, M. (1999). Tufan'ın Kuşları ve Kozi Körpeş-Bayan Sulu Destanındaki Bazı Kuşlar. *Milli Folklor*, Y. 6, S. 42, s. 53-57.

Akalın, L. S. (1993). *Türk Folklorunda Kuşlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.

Aşirov, A. (2007). *O'zbek Xalqining Qadimiy E'tidod ve Marosimlari*. Taşkent: Alisher Navoiy Nomidagi O'zbekiston Milliy Kütübhonası Naşriyoti.

Çoruhlu, Y. (1999). *Türk Mitolojisinin ABC'si*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Çoruhlu, Y. (2012). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Drenkovoy, N. P. (1927). Kul't Ogniya u Altaytsev i Teleut. *Sbornik Muzeya Antropologii i Etnografii*. T. VI.

Doğan, O. (2006). *Bozkır Kavimlerinin Kültür ve Mitolojilerinde At*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Esin, E. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Frazer, J. G. (1910). *Totemism and Exogamy*. London: Macmillan and Co.

İnan, A. (1998). Ongon ve Tös Kelimeleri Hakkında. *Makaleler ve İncelemeler I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kafesoğlu, İ. (1988). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Kalafat, Y. (2012). *Türk Kültürlü Halklarda Mitler*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Köprülü, M. F. (1984). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Peshcereva, E. M. (1959). *Gonçarное Proizvodstvo Sredney Azii*. Moskva: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.

Potapovs, L. P. (1995). Materialien zur Kulturgeschichte der Usbeken aus den Jahren "928-930". *Mit begleitenden Worten des Sammlers herausgegeben und eingeleitet von Jakob Taube*. Wiesbaden: Harrossowits Verlag.

Rempel, L. I. (1987). *Tsep' Vremen Vekov'ie Obraz'i Brodyaçke Syuvel'i v Traditsionnom Iskusstve Sredney Azii*. Taşkent: Izdatelstvo Literatur'i i Iskusstva Imeni Gafura Gulyama.

Snesarev, G. P. (1969). *Relikt'i Domusul'manskix Verovaniy i Obryadov u Uzbekov Xorezma*. Moskva: Izdatel'stvo "Nauka".

Xlob'istina, M. (1971). *Drevniyişie Yucnosibirskie Mif'i v Pamyatnikax Okunevskogo Iskusstva*. Novosibirsk: Pervob'itnoe Iskusstvo.

Yeşildal, Ü. Y. (2007). *Anadolu Folklorunda Geyik*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yiğit, N. H. (2018). Türk Dünyası Efsanelerinde Hayvanlarla İlgili Motifler Üzerine. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y. 11, S. 59, s. 278-288.

Zarifov, H. (1958). 1958 Yilgi Folklor Ekspeditsiyasi Kundaliği. *O'zr FA Alisher Navoiy Nomidagi Til va Adabiyot İnstituti Folklor Arxivi*. Taşkent.

Sözlü Kaynaklar

KK-1: 33 yaşında, erkek, lisansüstü, eğitimci (Görüşme Tarihi: 16.05.2022)

KK-2: 37 yaşında, erkek, lisansüstü, akademisyen (Görüşme Tarihi: 22.05.2022).

KK-3: 38 yaşında, erkek, lisansüstü, eğitimci (Görüşme Tarihi: 24.05.2022).

KK-4: 20 yaşında, kadın, lisans, öğrenci (Görüşme Tarihi: 23.05.2022).

KK-5: 49 yaşında, erkek, lisansüstü, akademisyen (Görüşme Tarihi: 14.05.2022).

KK-6: 38 yaşında, kadın, lisansüstü, eğitimci (Görüşme Tarihi: 23.05.2022).

KK-7: 35 yaşında, kadın, öğrenci, çalışmıyor (Görüşme Tarihi: 08.06.2022).

KK-8: 46 yaşında, kadın, lisans, eğitimci (Görüşme Tarihi: 14.05.2022).

KK-9: 32 yaşında, kadın, lisansüstü, eğitimci (Görüşme Tarihi: 24.05.2022).

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu'nun tarih 18.04.2022, sayı E-35853172-200-00002139991 kararı ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.